

SOSIAALITYÖN VUOROVAIKUTUSTAITOJA OPPIMASSA JA OPETTAMASSA

Teija Karttunen: YTT, yliopistonlehtori, Helsingin yliopisto

Elina Laine: VTM, yliopisto-opettaja, Turun yliopisto

teija.karttunen@helsinki.fi; elina.a.laine@utu.fi

Janus vol. 32 (4) 2024, 446–454

JOHDANTO

Pohdimme puheenvuorossa sosiaalityössä tarvittavia vuorovaikutustaitoja niiden opettamisen ja oppimisen näkökulmasta. Sosiaalityön vuorovaikutusosaamisen perustana on asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen ja taito jäsentää erilaisuutta sekä haastavia tilanteita eettisesti (Lähteinen ym. 2017, 15). Vuorovaikutustaidot eivät siten liity jonkin yksittäisen taidon hallitsemiseen, vaan kyse on laajemmasta asiakokonaisuudesta sosiaalityössä. Ammatilliset vuorovaikutustaidot eivät kuitenkaan ole luonnostaan olemassa, vaan niitä pitää opetella, arvioida ja harjoitella (Woodcock 2016, 26). Vuorovaikutustaitojen opettamisen haastavuutena on, ettei vuorovaikutustilanteisiin voi antaa valmiita työkalupakkeja; vuorovaikutus nyansseineen rakentuu tilanteisesti. Kohtaamiseen heijastuvat sekä työntekijän että asiakkaan psykososiaaliset systeemit (Suija 2004, 13–14). Yksilöiden välistä vuorovaikutusta kehystävät yhteiskunnalliset, rakenteelliset ja institutionaaliset kysymykset (Juhila 2006). Toisaalta käsitykset hyvistä tai huonoista vuorovaikutustaidoista ovat sidoksissa kulttuuriseen merkityksenantoon (Cameron 2000, 145).

Vuorovaikutustaitojen opettaminen paikantuu yliopiston yleisiin opetustilanteisiin, joissa opiskelija oppii genera-

listisia taitoja, kuten argumentaatio- ja yhteistyötaitoja. Sosiaalityön koulutuksessa on myös käytännön opetuksen jaksoja, jotka kohdentuvat sosiaalityön ammatilliseen vuorovaikutukseen. Näkökulmamme tässä puheenvuorossa on näissä kohdennetuissa opintojaksoissa ja kasvokkaisessa, reaaliaikaisessa vuorovaikutuksessa. Pohdimme vuorovaikutustaitojen opetusta erityisesti Turun yliopiston sosiaalityön aineopintojen käytäntöjakson vuorovaikutusharjoituksissa ja syventävän vaiheen moniammatillisella klinikkakurssilla, jossa opetus perustuu yhteisopetukseen sosiaalityön, psykologian ja logopedian oppiaineiden kanssa.

VUOROVAIKUTUS JA

VUOROVAIKUTUSTAITOT AIEMMAN

TUTKIMUKSEN VALOSSA

Vuorovaikutus on jatkuva, käynnissä oleva prosessi, jossa ihmiset luovat ja vaihtavat merkityksiä sekä neuvottelevat niistä (Horila 2018). Vuorovaikutustaidoilla tarkoitamme kykyä asettaa tilanteeseen inhimillisesti ja vastavuoroisesti siten, että on läsnä, asennoituu ja antaa tilaa toiselle (Mönkkönen 2018). Vuorovaikutustaitoihin sisältyy sanallisen ja nonverbaalisen vuorovaikutuksen taitoja, havainnointikykyä ja siinä kertyvän tiedon hyödyntämistä sekä kykyä selkeyteen. Kyse on muun

muassa taidoista tehdä avoimia ja suljettuja kysymyksiä, validoinnista, empatian osoittamisesta ja aktiivisen kuuntelun taidoista. (Lishman 2009, 25-44; Woodcock 2016, 23; Payne 2020, 32-34; Reith-Hall & Montgomery 2022, 794; McMillen ym. 2023.) Sosiaalityössä vuorovaikutustaitoihin kietoutuu myös emotionaalinen taitavuus, joka tarkoittaa kykyä tunnistaa tunteita, ymmärtää tunteiden vaikutuksia sekä taitoa muuttaa omia tunnereaktioita, mikä mahdollistaa sosiaalityöntekijän ja asiakkaan turvallisen ja toimivan yhteistyösuhteen (Healy 2018, 77-78).

Sosiaalityön vuorovaikutustilanteita ja sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutustapoja on sinällään tutkittu laajasti (esim. Jokinen & Suoninen 2000; Mönkkönen 2002; Juhila 2006; Günther ym. 2013; Hall ym. 2013). Vuorovaikutustaitoja käsitellään myös alan oppikirjoissa (esim. Koprowska 2005; Lishman 2009; Henderson & Mathew-Byrne 2015; Mönkkönen 2018). Tutkimustieto sosiaalityöntekijöiden tosiasiallisesta vuorovaikutusosaamisesta on niukempaa (esim. Hall & Slembrouck 2009, 462; Forrester ym. 2020, 108). Samoin on vielä vähänlaisesti arvioivalla tutkimusotteella tapahtuvaa tarkastelua siitä, mikä merkitys sosiaalityöntekijän vuorovaikutusosaamisella on asiakasprosessin lopputulemaan ja tuloksellisuuteen (Whittaker ym. 2016; Forrester ym. 2019). Lisäksi olemassa oleva tutkimus on tuonut esille puutteita sosiaalityöntekijöiden vuorovaikutustaidoissa (esim. Forrester ym. 2008; Wilkins & Whittaker 2018).

Kansainvälistä tutkimusta opiskelijoiden vuorovaikutustaidoista ja sen opettamisesta on tehty (esim. Bolger

2014; Gockel & Burton 2014; Boath ym. 2017). Myös Suomessa aihepiiri on kiinnostanut viime vuosina yhä enemmän (Jokinen 2017, 2022; Kekoni & Mönkkönen 2017; Kekoni ym. 2022). Sosiaalityön vuorovaikutustaitojen opettamista jäsennetään usein erilaisten opetusmenetelmien, kuten simulaation, reflektiotehtävien, videoinnin, havainnoinnin ja palautteenantokäytäntöjen avulla (Reith-Hall & Montgomery 2022, 794). Toisaalta opiskelijat voivat hyötyä jo siitäkin, että opintojaksojen opetussisällöissä on vuorovaikutustaitojen perusteita ja keskeisiä käsitteitä jäsentävää teoreettista opetusta (ks. Salonen & Karttunen 2023).

HAVAINTOJA VUOROVAIKUTUSTAITOJEN HARJOITTELEMISESTA SIMULAATIOISSA

Simulaatio-opetuksen tavoitteena on muodostaa autenttiselta tuntuva oppimistilanne, esimerkiksi moniammatillisen verkoston toiminnasta, ja keskiössä ovat yhteisöllisyyden ja reflektion ulottuvuudet (Kekoni ym. 2021). Toisin kuin autenttisessa asiakastilanteessa, simulaatiossa opiskelijan kognitiivinen kuormittuminen ja vaihtuvat ulkopuoliset tilannetekijät ovat säädeltyjä. Simulaatioihin ei myöskään sisälly virhe- tai vaaratilanteiden riskiä. Opiskelija voi saada alustavaa tuntumaa vuorovaikutustilanteisiin ennalta. Nämä ovat merkityksellisiä seikkoja oppimisen kannalta ja siitä näkökulmasta, miten opiskelija kykenee arviointiin ja päätöksentekoon reaalitilanteessa. (Jefferies ym. 2023, 3, 11.)

Turun yliopistossa järjestettyjen sosiaalityön vuorovaikutustaitojen harjoitusten tavoitteena on orientoitua kuuden

viikon käytännön jaksolle, ja pedagogisesti harjoitukset perustuvat simulaatio-opetukseen. Vuorovaikutustaitojen harjoitusten simulaatiot toteutetaan kahden opettajan ohjaamissa pienryhmissä (enintään 10 opiskelijaa) kahden päivän intensiiviopetuksena. Opiskelijat toteuttavat erilaisiin asiakaskehyskertomuksiin perustuvia kuvitteellisia tilanteita, joissa jokainen opiskelija on sekä sosiaalityöntekijän että asiakkaan roolissa. Osa pienryhmästä seuraa tilannetta ja antaa vertaispalautetta simulaation jälkeen. Vertaispalautteen antaminen on merkityksellistä palautteenantajan oppimiselle, sillä opiskelija havainnoi ja reflektoi vuorovaikutustilannetta sekä harjaantuu antamaan palautetta toiselle vertaiselleen (ks. Jokinen 2022, 227–229). Taitoa antaa rakentavaa ja toista huomioivaa palautetta vaaditaan myös työelämässä. Opettajat ovat aktiivisesti läsnä tukemassa tilannetta ja vahvistamassa ryhmän myönteistä ilmapiiriä.

Olemme pohtineet, miten sosiaalityön vuorovaikutustilanteiden erityinen ammatillinen luonne, valta- ja rooliulottuvuudet eivät aina avaudu opiskelijoille ennen ensimmäisiä sosiaalityöhön sijoittuvia vuorovaikutustilanteita tai niiden harjoituksia. Opiskelija saattaa esimerkiksi rinnastaa muussa työssä, kuten asiakaspalvelutyössä, sisäistetyn vuorovaikutustyylin sosiaalityön asiakaskontekstiin ja hämmentyä, kun omaksuttu malli “ei toimi” tai se koetaan riittämättömänä. Sosiaalityön vuorovaikutustilanteet ovat kuitenkin toisella tapaa monimutkaisia eikä orientoituminen niihin voi perustua vain taitoihin käydä keskustelua yleisellä tasolla tai elämäkokemuksen myötä saatuihin valmiuksiin (Hohman 2021, 3).

Vuorovaikutustaitojen opetuksen keskiössä on ymmärryksen saavuttaminen siitä, ettei ole automaattisia “oikein/väärin vaihtoehtoja”, vaan opetuksella tavoitellaan tilanteelle ja kontekstille herkkää ammatillisuutta. Olemme havainneet tärkeäksi korostaa, ettei tavoitteena ole teknisesti ja tietoperustaisesti virheetön suoritus. Vuorovaikutustaidoissa harjaantuminen on läpi työuran jatkuva prosessi. Toisaalta olemme miettineet, millaisia seurauksia mahdollisilla suorituksien keskittyvillä orientaatioilla on vuorovaikutustaitojen opetustilanteissa, jos keskiöön nousevatkin arvosanat, toisiin vertaaminen ja pyrkimys välttää epäonnistumista (oppimisorientaatioista Veermans 2017). Saadun palautteen mukaan vuorovaikutustaitojen harjoituksia on pidetty vaativina, mutta samalla antoisina ja varmuutta antavina. Tässä merkitykselliseksi muodostuvat ryhmädynamiikka ja myönteinen ilmapiiri.

Toisinaan opiskelijat saattavat esittää toiveen siitä, että opettaja kertoisi, miten toimia tai mitä sanoa asiakastilanteessa. Tätä voi ymmärtää opiskelijoiden ammatilliseen kehitykseen ja osaamiseen kuuluvana epävarmuutena huomioiden sosiaalityön tilanteiden ja työympäristön kompleksisuus. Valmiiden ja suorien vastausten sijaan erilaisilla esimerkeillä ja ohjaavilla kysymyksillä voidaan mallintaa tapoja keskustelun aloittamiseen, puheeksiottoon ja kysymysten tekemiseen, vuorovaikutusta, motivaatiota, tunteita ja erilaisia ilmiöitä (esimerkiksi kriisitilanne) koskevaan tutkimusperustaiseen tarkasteluun peilaten.

Vuorovaikutusharjoituksissa kahden erilaisen roolin, sosiaalityöntekijän ja

asiakkaan, toteutuminen voi vahvistaa kokemusta kahdesta erilaisesta positios-tilanteesta. Ajattelemme opettajalla olevan vastuun, etteivät tilanteet muodostu emotionaalisesti liian kuormittaviksi opiskelijoille. Esimerkiksi opiskelijan taustalla voi olla henkilökohtaisia kokemuksia ja tapahtumia, jotka ovat yhtäältä tärkeä tunnistaa ja tarjota välineitä niiden reflektointiin. Toisaalta opetuksen tavoitteena ei ole saada aikaan liian kuormittavia tunnereaktioita. Tähän on pyritty vaikuttamaan siten, että esimerkiksi simulaatioiden kehyskertomukset on yritetty rakentaa mahdollisimman neutraaleiksi ja väljiksi. Vahvoja tunteita herättävät kokemukset vaativat opetukselta luovia ratkaisuja, jotka mahdollistavat sekä läsnäolon että etäisyydenoton (ks. Piippo ym. 2019). Sosiaalityön opetuksessa ei silti tule vältellä vaikeiden aiheiden esiin nostamista, sillä oman taustan ja kokemusten reflektointia pidetään olennaisena osana sosiaalityön ammatillisuutta. Parhaimmillaan vuorovaikutusharjoitukset voivat tarjota tilan, jossa opiskelijalla on mahdollisuus reflektoida ja käsitellä emotionaalisen tilanteen herättämiä tunteita (ks. Kekoni ym. 2021, 378).

RYHMÄILMIÖIDEN ÄÄRELLÄ MONIAMMATILLISELLA KLINIKKAKURSSILLA

Vuorovaikutustaitojen oppiminen tapahtuu usein ryhmässä, muiden kanssa. Myös moniammatillisella klinikakurssilla opiskelijat toteuttavat vajaan lukukauden mittaisen yksilö- tai perhekohtaisen asiakastyön tutkimus- ja arviointijakson pienryhmissä. Ryhmäkohtaista työohjausta antavat viikoittain eri oppiaineiden opettajat. Klinikkatyöskentelyssä vaaditaan siis sekä

asiakastyön että ryhmän keskinäistä vuorovaikutusosaamista, joustavuutta ja neuvottelutaitoja.

Havaintojemme perusteella osa syventävässä vaiheessa olevista sosiaalityön opiskelijoista saattaa olla tottunut jokseenkin itsenäiseen työskentelyyn asiakkaiden kanssa. Vahvaan ryhmätööhön perustuva asiakasprosessi voidaan kokea vieraana tai oman mukavuusalueen ulkopuolelle menevänä. Vuorovaikutuksen näkökulmasta klinikka voi haastaa jo omaksuttuja työtapoja tilanteissa, joissa asiakkaiden kohtaaminen on rakentunut vahvemmin palveluiden järjestämiseen sekä päätösten ja suunnitelmien kirjaamiseen. Esimerkiksi asiakkaan haastattelu ilman samanaikaista kirjaamista tietokoneelle saattaa kokea haastavana. Näissä kohdin päästään hyvin pohtimaan sitä, mitä erilaiset elementit ja rakenteet tuottavat vuorovaikutustilanteisiin.

Ryhmätyöskentelyn ajatellaan kehittävän opiskelijan kykyä sopeutumiseen, palautteen antamiseen ja vastaanottamiseen sekä itseohjautuvuuteen (Repo-Kaarento 2009). Olemme kuitenkin pohtineet, miten esimerkiksi jäykät, puolustelevat ja tiedostamattomat toiminnan tavat voivat juurtua osaksi ryhmätöitä. Klinikkar ryhmän psykologinen turvallisuus on edellytys sille, että opiskelija voi asettautua aktiivisen oppijan rooliin ja sallii itselleen epävarmuuden ja ei-tietämisen: vuorovaikutusosaamista on taito asettautua tilanteeseen kysyen ja ihmetellen. Tällöin esimerkiksi ryhmässä ei tarvitse antaa ymmärtää tietävänsä aina suoraan ja vaivattomasti oikean vastauksen.

Olemme havainneet, miten mahdolliset vaikeudet joustaa omasta totutusta toiminta- tai ajattelutavasta voivat joskus estää oppimista ja voivat heijastua kielteisellä tavalla toisten oppimismahdollisuuksiin. Esimerkiksi hyvin voimakkaat näkemykset ja kokemukseen perustuvan tiedon vahva korostaminen saattavat myötävaikuttaa siihen, että epävarmat tai eri tavoin orientoituvat opiskelijat voivat vetäytyä tai alkaa myönteillä ryhmän hallitsevassa roolissa olevaa. Vastakkaisia näkemyksiä tai toimintavaihtoehtoja ei tällöin uskalleta tuoda esille. Opettajille opiskelijoiden orientoituminen saattaa näyttäytyä oppimisen sijaan ”kurssin suorittamiselta”.

OPETUS- JA OHJAUSTYÖN KOKEMUKSIA REFLEKTOIMASSA

Ajoittain vuorovaikutustaitoja saateen pitää itsestään selvänä osana sosiaalisen opiskelijoiden osaamista. Toisinaan myös opiskelija saattaa mieltää asiakastyössä kertyneen kokemuksen myötä hallitsevansa vuorovaikutustaidot, jolloin opiskelijan on vaikea asettautua opetustilanteisiin. Taustalla voi olla myös epävarmuutta tai vaikeuksia asettua oppijaksi ja opetustilanteeseen muiden arvioitavaksi. (Kilpeläinen 2013, 300; Woodcock 2016, 24–26.) Havaintojemme perusteella tämä voi vaikuttaa siihen, että opiskelija saattaa pyrkiä asettautumaan ulkopuoliseksi kommentaattoriksi ja ohittaa annetun palautteen.

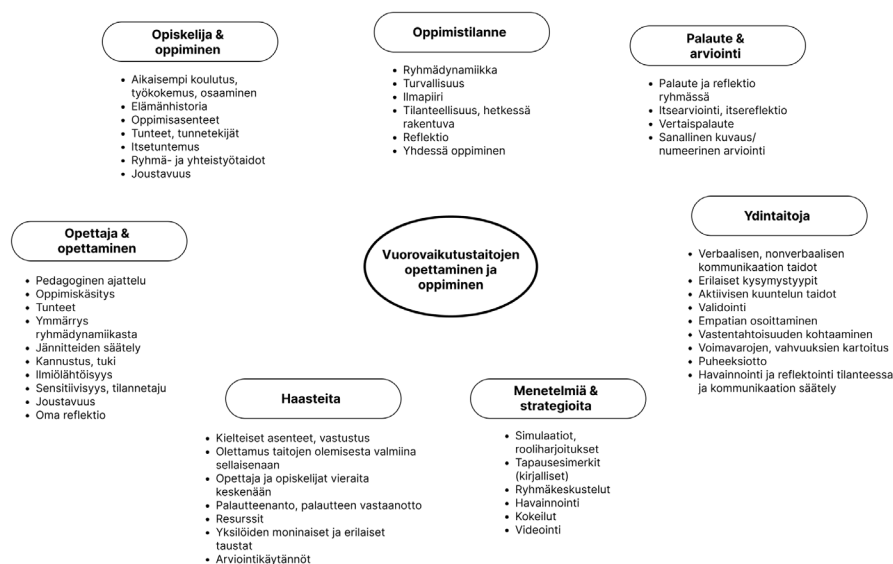
Sekä opettaja että opiskelija haluavat säilyttää itsestään luoman sosiaalisen kuvan ja tulkitsevat tilanteiden jännittyneisyyttä ja turvallisuutta (Numminen & Talvio 2009, 123). Vaikeus aset-

tua opetustilanteeseen saattaa aiheuttaa epävarmuutta myös opettajassa: opetustilanne ei perustu perinteiseen luento-opetukseen, jossa voi olla helpompi ottaa asiantuntijarooli ja nojata vakiintuneisiin luento-opetuksen kaavoihin. Toisaalta katkokset konventionaalisissa opettaja-opiskelija rooleissa ja opetustiloissa voivat olla merkityksellisiä: olemme havainneet ryhmän keskinäisen vuorovaikutuksen kannattelevan tilanteita siten, etteivät vuorovaikutustaitoja vähättelevät sävyt saa sellaista tilaa, joka estää oppimisen. Opettajan tehtävänä on nähdäksemme varmistaa, että epävarmuudet tai kriittisetkin sävyt tulevat rakentavalla tavalla huomioiduiksi, esimerkiksi sanoittamalla omaa epävarmuutta, vuorovaikutusosaamisen vaatimista ja antamalla tilaa pohtia omien asenteiden ja kokemusten suhdetta oppimistilanteeseen. Tunteiden ja attribuuttien tunnistaminen ja työstäminen opetustilanteissa voivat edistää mielekästä ja ”älykästä toimintaa” (Numminen & Taivio 2009, 128).

Yleisesti yliopisto-opetuksessa on huomioitava opiskelijoiden aikaisempi osaaminen ja taidot. Vuorovaikutustaitoja koskevilla opintojaksoilla korostuu opettajan herkkyyden tiedostaa opiskelijoiden taustoja ja aikaisempia kokemuksia. Opetustilanteessa muodostuviin yllätyksiin on vaikea varautua, jos ei tunne opiskelijoita. Tilanteita haastaa se, ettei opetus perustu tarkkaan käsikirjoitukseen; opetustilanteet rakentuvat suhteessa siihen osallistuvaan ryhmään. Joskus ryhmäytymiseen liittyy opettajan ”testaamista” ja kyseenalaistamista (Repo-Kaarento ym. 2009, 116). Yllättävät tilanteet vaativat opettajalta vuorovaikutusosaamista ja ymmärrystä ryhmäytövaiheista. Myös opettajan

tunteet, kuten opetukseen liittyvä ilo tai pelko, voivat heijastua opiskelijoiden kokemukseen (ks. peruskoulussa Becker ym. 2014). Olemme kokeneet tärkeäksi, että vuorovaikutukseen keskittyvillä opintojaksoilla kahden opettajan läsnäolo mahdollistaa yhteisen reflektoinnin tilanteista.

Kuvio havainnollistaa vuorovaikutustaitojen opettamisen ja oppimisen monitahoisuutta. Vuorovaikutustaitojen oppiminen mahdollistuu pedagogisilla ratkaisuilla, jotka palautuvat opetuksen ja opettajan ajatteluun. Opetusta tukevat erilaiset menetelmät, mutta niiden käyttöön opetuksessa liittyy myös haas-

Kuvio 1. Vuorovaikutustaitojen opettaminen ja oppiminen. Chatmind (GPT-3.5 Turbo).

Olemme yllä olevaan kuvioon kiteyttäneet vuorovaikutustaitojen opettamisen ja oppimisen eri ulottuvuuksia. Kuvio perustuu edellä kuvattuihin kokemuksiimme, havaintoihimme sekä tämän puheenvuoron taustalla olevaan kirjallisuuteen ja sen kehittälyssä on hyödynnetty Chatmind -ohjelmaa.

Teita. Toisaalta opiskelija on merkityksellisessä roolissa oppimisessa, mikä niveltyy aikaisempiin kokemuksiin, oppimisasenteisiin ja tunteisiin. Nämä tekijät aktualisoituvat oppimistilanteissa, joissa esimerkiksi ryhmädynamiikalla ja turvallisuuden tunteella voidaan vahvistaa mielekästä oppimista. Vuorovaikutustaitojen opetta-

misella ja oppimisella voidaan saavuttaa sosiaalityön ammatillisuuden orastavia ydintaitoja, joiden oppiminen on läpi työuran jatkuvaa.

LOPUKSI

Olemme pohtineet sosiaalityön opetustilanteiden kontekstissa vuorovai-
kutustaitojen käsitteistöä ja ilmiöiden
avaamisen merkitystä ja niitä koskevan
tutkimusperustaisen tiedon sisällyttä-
mistä osaksi opetusta. Kysymmekin,
onko riittävää, jos vuorovaiikutustaito-
jen harjoittelun opetus nojautuu käy-
tännön opetuksen jaksoilla kentällä to-
teutuviin tilanteisiin. Entä missä määrin
yliopistojen sosiaalityön opetussuunni-
telman tulisi sisältää yliopiston opetus-
vastuulla olevaa vuorovaiikutustaitojen
opettamista ja niiden arviointia.

Vuorovaiikutusosaaminen voidaan näh-
dä sosiaalityön perustaitona, jonka osaa-
mistista olisi tuotettava jo tutkintokoulu-
tuksessa (Leinonen 2020, 239). Toisaalta
vuorovaiikutustaitojen oppiminen ja
soveltamisen taidot ovat prosessimaisia,
eivät sellaisenaan käytäntöön siirret-
tävässä oleva kiinteä ja valmis taitojen
kasauma. On tärkeää kehittää sellaisia
pedagogisia ratkaisuja, joissa vuorovai-
kutustaitojen opetus niveltyy sosiaa-
lityön koulutukseen ja jossa teoreet-
tista ja käytännön osaamista ei aseteta
vastakkain; myös vuorovaiikutustaitoja
koskeva käsitteistö on yhtä lailla tutki-
mukseen palautuvaa.

Kokemuksiemme perusteella vuorovai-
kutustaitojen opettaminen on vaativaa
samaten kuin niiden oppiminen. Tämä
voi edellyttää uusien käsitejärjestel-
mien sisäistämistä, vanhoista kaavoista

ja totunnaisuuksista luopumista sekä
ristiriitaisuuksia. Opettajalle itselleen
tarjoutuukin oivallisia oppimisen mah-
dollisuuksia niitä opettaessa. Samalla
opetuksen ja oppimisen kannalta on
tärkeää, että vuorovaiikutustaidot tun-
nistetaan yhdeksi sosiaalityön ammatil-
lisuuteen liittyväksi ydintaidoksi.

KIRJALLISUUS

- Becker, Eva & Goetz, Thomas & Morger, Vinzenz, & Ranellucci, John (2014) The importance of teachers' emotions and instructional behavior for their students' emotions – An experience sampling analysis. *Teaching and Teacher Education* 43, 15–26. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2014.05.002>
- Boath, Elizabeth & Good, Rachel & Tsaroucha, Anna & Stewart, Tony & Pitch, Sheila & Boughey, Adam. J. (2017) Tap-
pin your way to success: using Emotional Freedom Techniques (EFT) to reduce anxiety and improve communication skills in social work students. *Social Work Education* 36 (6), 715–730. <https://doi.org/10.1080/02615479.2017.1297394>
- Bolger, Janine (2014) Video self-modelling and its impact on the develop-
ment of communication skills within social work education. *Journal of Social Work* 14 (2), 196–212. <https://doi.org/10.1177/1468017313476982>
- Cameron, Deborah (2000) Good to Talk? Living and Working in a Communication Culture. London: Sage. <https://doi.org/10.4135/9781446217993>
- Forrester, Donald & Killian, Mike & Westlake, David & Sheehan, Lucy (2020) Pat-
terns of practice: An Exploratory factor analysis of child and family social worker skills. *Child & Family Social Work* 25 (1), 108–117. <https://doi.org/10.1111/cfs.12664>
- Forrester, Donald & Westlake, David & Killian, Mike & Antonopolou, Vivi & McCann, Michelle & Thurnham, Angela & Thomas, Roma & Waits, Charlotte & Whittaker, Charlotte & Hutchison,

- Douglas (2019) What is the relationship between worker skills and outcomes for families in child and family social work? *British Journal of Social Work* 49 (8), 2148–2167. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy126>
- Forrester, Donald & Kershaw, Sophie & Moss, Helen & Hughes, Laura (2008) Communications skills in child protection: how do social workers talk to parents? *Child and Family Social Work* 13 (1), 41–51. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2007.00513.x>
- Gockel, Annemarie & Burton, David L. (2014) An evaluation of prepracticum helping skills training for graduate social work students. *Journal of Social Work Education* 50 (1), 101–119. <https://doi.org/10.1080/10437797.2014.856234>
- Günther, Kirsi & Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi & Saario, Sirpa & Kaartamo, Riina & Kulmala, Anna (2013) Asiakaslähtöisyys vakavaa mielen sairautta sairastavien nuorten aikuisten kuntoutuskursseilla. Tampere: Muotialan asuin- ja toimintakeskus ry.
- Hall, Christopher & Slembrouck, Stef (2009) Communication with parents in child welfare: skills, language and interaction. *Child & Family Social Work* 14 (4), 461–479. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2009.00629.x>
- Hall, Christopher & Juhila, Kirsi & Matarese, Maureen & van Nijatten, Carolus (2013) Analysing social work communication: Discourse in practice. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203084960>
- Healy, Karen (2018) The skilled communicator in social work: The art and science of communication in practice. London: Palgrave MacMillan. <https://doi.org/10.1057/978-1-137-56347-7>
- Henderson, Kathleen & Mathew-Byrne, Jane (2015) Developing communication and interviewing skills (2015) Teoksessa Keith Davies & Ray Jones (toim.) Skills for social work practice. London: Palgrave Macmillan, 1–14. https://doi.org/10.1007/978-1-137-39027-1_1
- Hohman, Melinda (2021) Motivational interviewing in social work practice. New York: Guilford Press.
- Horila, Tessa (2018) Vuorovaikutusosaamisen yhteisyys työelämän tiimeissä. Jyväskylä Studies in Humanities 344. Jyväskylä: University of Jyväskylä.
- Jefferies, Gerard & Davis, Cindy & Mason, Jonathan & Yadav, Raj (2023) Using simulation to prepare social work students for field education. *Social Work Education*. <https://doi.org/10.1080/02615479.2023.2185219>
- Jokinen, Arja & Suoninen, Eero (2000) (toim.) Auttamistyö keskusteluna: tutkimuksia sosiaali- ja terapiatyön arjesta. Tampere: Vastapaino
- Jokinen, Arja (2017) Tavoiteltavat sosiaalityöntekijän ominaisuudet ja vuorovaikutusasetelmat asiakkaan kohtaamisessa ja opiskelijoiden tulkitsemisena. *Janus* 25 (3), 191–207.
- Jokinen, Arja (2022) Neuvonanto ja kasvotyö sosiaalityön vuorovaikutusharjoitusten vertaispalautteessa. *Janus* 30 (3), 215–231. <https://doi.org/10.30668/janus.109215>
- Juhila, Kirsi (2006) Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Tampere: Vastapaino.
- Kilpeläinen, Arja (2013) Sosiaalityön käytännön opetus - aikuisopiskelijä teorian, käytännön ja tutkimuksen rajalla. *Aikuiskasvatus* 33 (4), 299–305. <https://doi.org/10.33336/aik.94061>
- Kekoni, Taru & Mönkkönen, Kaarina (2017) Monitieteisesti ja -menetelmällisesti moniammatillisuutta oppimassa. *Yliopistopedagogiikka* 24 (1), 36–38.
- Kekoni, Taru & Mönkkönen, Kaarina & Silén-Lipponen, Marja & Tiihonen, Miia & Saaranen, Terhi (2021) Moniammatillinen suursimulaatio opiskelijoiden oppimisen näkökulmasta. *Janus* 29 (4), 366–385. <https://doi.org/10.30668/janus.89973>
- Kekoni, Taru & Kainulainen, Anni & Tiilikainen, Elisa & Mäki-Petäjä-Leinonen, Anna & Mönkkönen, Kaarina & Vanjusov, Heidi (2022) Integrative learning through the interdisciplinary Social Law Clinic - learning experiences of law and social work students. *Social Work Education*. <https://doi.org/10.1080/02615479.2022.2102163>
- Koprowska, Juliet (2005) Communication and interpersonal skills in social work. Exeter: Learning Matters Ltd.
- Leinonen, Leena (2020) Sosiaalityön ja

- terapian rajapinnalla – sosiaalityön terapeuttinen orientaatio ja ammatillinen itseymmärrys psykiatrisessa erikoissairanhoidossa. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Social Sciences and Business Studies, 227. Kuopio: Itä-Suomen yliopisto.
- Lishman, Joyce (2009) *Communication in social work*. Second edition. London: Red Globe Press. <https://doi.org/10.1007/978-1-137-11803-5>
- Lähteinen, Sanna & Raitakari, Suvi & Hänninen, Kaija & Kaittila, Anniina & Kekoni, Taru & Krok, Suvi & Skaffari, Pia (2017) Sosiaalityön koulutuksen tuottama osaaminen. SOSNET julkaisuja. Valtakunnallinen sosiaalityön yliopistoverkosto Sosnet.
- McMillen, Curtis & Doyle, Andrea & Claypool, Emily (2023) Validation as clinical strategy. *Journal of Social Work Practice* 37 (3), 325–338. <https://doi.org/10.1080/02650533.2022.2128311>
- Mönkkönen, Kaarina (2002) Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopion yliopiston julkaisuja. E, Yhteiskuntatieteet, 94. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Mönkkönen, Kaarina (2018) Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus.
- Numminen, Ava & Taivio, Markus (2009) Hyvä oppimisilmapiiri ja opiskelijan kohtaaminen. Teoksessa Sari Lindblom-Ylänne & Anna Nevgi (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*. Helsinki: WSOY, 123–137.
- Payne, Malcolm (2020) *How to use social work theory in practice. An Essential Guide*. Bristol: Policy Press. <https://doi.org/10.56687/9781447343806>
- Piippo, Sisko & Nyqvist, Leo & Suonio, Mari (2019) Lähisuhdeväkivallasta oppimisen reflektiot sosiaalityön opiskelijoiden oppimispäiväkirjoissa. *Janus* 27 (2), 164–180. <https://doi.org/10.30668/janus.69690>
- Reith-Hall, Emma & Montgomery, Paul (2022) The teaching and learning of communication skills in social work education. *Research on Social Work Practice* 32 (7), 793–813. <https://doi.org/10.1177/10497315221088285>
- Repo-Kaarento, Saara (2009) Yhteistoiminnallinen oppiminen ja ryhmäopetus. Teoksessa Sari Lindblom-Ylänne & Anna Nevgi (toim.) *Yliopisto-opettajan käsikirja*. Helsinki: WSOY, 280–300.
- Salonen, Sanni & Karttunen, Teija (2023) Käytännön työelämään tutustuminen osaksi alkuvaiheen yliopisto-opintoja. *Yliopistopedagogiikka* 30 (2). <https://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2023/12/22/kaytannon-tyoelamaan-tutustuminen-osaksi-alkuvaiheen-yliopisto-opintoja/>
- Suissa, Amnon Jacob (2004) Social practitioners and families: A systemic perspective. *Journal of Family Social Work* 8 (4), 1–28. https://doi.org/10.1300/J039v08n04_01
- Veermans, Marjaana (2017) Motivaatio ja kiinnostus oppimiseen herättäjinä ja sitouttajina. Teoksessa Mari Murtonen (toim.) *Opettajana yliopistolla. Korkeakoulupedagogiikan perusteet*. Tampere: Vastapaino, 94–109.
- Whittaker, Charlotte E. & Forrester, Donald & Kilian, Michael & Jones, Rebekka K. (2016) Can we reliably measure social work communication skills? Development of a scale to measure child and family social work direct practice. *International Journal of Child and Family Welfare* 17 (1/2), 47–63.
- Wilkins, David & Whittaker, Charlotte (2018) Doing child protection social work with parents: what are the barriers in practice? *British Journal of Social Work* 48 (7), 2003–2019. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcx139>
- Woodcock Ross, Johanna (2016) *Specialist communication skills for social workers*. Toinen painos. London: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1057/978-1-137-54533-6_2